

Роман ГАВРИЛЮК

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕР'ЄРІВ ТЕАТРАЛЬНИХ СПОРУД

У статті досліджуються особливості організації інтер'єрів театральних споруд, їх стилі та роль в культурному житті суспільства та загальному «обличчі» міста.

Ключові слова: інтер'єри театральних споруд, стилі інтер'єрів, театр, сцена.

© Р. ГАВРИЛЮК, 2013

Театр в усі часи був, є і буде об'єктом і формою пізнання та усвідомлення феномена людини, виразу духовно-культурних, мистецько-естетичних ідеалів людської спільноти, відображення політичного устрою, ідеологічних вчень. Про це свідчить історія людства. Ще з часів Стародавньої Греції та Риму театральні споруди вражали своєю величчю та розкішним архітектурним та дизайнерським рішенням. З тих часів інтер'єри театральних споруд набули значних змін та перевтілень. Але основними особливостями інтер'єрів театральних споруд були та залишаються розкіш, вишуканість та велич, адже завжди, коли людина вирушає до оперного чи будь-якого іншого театру, то вона, перш за все, хоче наблизитися до прекрасного. Крім того, говорячи про інтер'єр споруди, не можна забути про архітектурне рішення, якому повинен відповідати інтер'єр, саме тоді загальний вигляд та простір споруди буде гармонійним та витонченим.

Вивченням вітчизняного та зарубіжного досвіду архітектури та організації інтер'єрів театральних споруд, подальшою розробкою і будівництвом грандіозних споруд займалися такі відомі вчені як: Віктор Шретер, Е. Брадтман, А.Н. Бекетов, А.А. Крилов, С.А. Мельшенко, В.І. Пушкарьов, В.В. Головня, Т.В. Ільїна, В.М. Полевой, А.Н. Шукурова та інші. Цю тематику в сфері дизайну театральних споруд не можна вважати достатньо вивченою та завершеною.

Найперші театральні споруди зустрічаються в стародавній Греції. Грецькі будівлі театру називалися театрон («бачачи місце»). Театри були великі, розташовувалися на відкритому повітрі, тобто, побудовані на схилах пагорбів. Вони склалися з трьох основних елементів: орхестра, сцена і театрон [1].

Центральним місцем в театрі була «орхестра», або «танцювальний майданчик», — великі круглі або прямокутні площадки внизу самої споруди. Орхестра використовувалася для хорового виконання, релігійних обрядів, і можливих дійств. Крім того, часто в середині орхестри розташовувався вітвар (в Афінах — вітвар Діоніса) [1].

За орхестрою знаходилося велике прямокутне приміщення, назване «сцена» (що означало «намет» або «хатинка»). Її використовували актори, щоб змінювати свої костюми і маски. Як правило, до сцени вело двоє чи троє дверей, що виходили на орхестру, із них учасники дійства могли входити і виходити. Спочатку сцени були наметами або тимчасовими спорудами, виставленими на релігійне свято, і їх знімали, коли свято закінчувалося. Пізніше сцена стала

постійною будовою із каменю, і тоді ці споруди, іноді з розписом були фоном для вистав та святкових урочистостей (теперішні декорації). У передній частині сцени розташовувалася припіднята невеличка ділянка проскенії, яку називали логейон, яка згодом стала попередницею сучасної авансцени. Цілком можливо, що в деяких виставах актори (на відміну від хору) діяли виключно на проскенії [2].

Відразу ж за колом (подекуди прямокутником) оркестри розміщувався «театрон». Глядачі сиділи на ступінчатих лавках, побудованих на схилі пагорба. Грецький театр завше будували тільки на пагорбах, які були правильної форми, або ж їх вирівнювали до необхідної форми. Типові театри були величними, здатними розмістити від 7000 до 15000 глядачів [2].

Основною театральною античною формою був амфітеатр і кругла сцена. У XVI ст. знаменитий італійський архітектор Палладіо талановито відродив античний пристрій театру, зробивши сцену з трьома арочними воротами і з п'ятьма вулицями, що розходилися в перспективі (театр Олімпіко у Віченце). Так зародилася сцена ілюзіону, яка після Палладіо розвивається, видозмінюється, отримує завісу, авансцену, трюми і т. д., створюючи можливість для повного відтворення ілюзіону натури.

Надалі, збагачуючись технічними удосконаленнями, світловими ефектами, декораціями та ін., глибинна сцена ілюзіону дійшла до повної досконалості, представляючи максимум виразності для театральної вистави. Але разом з її розвитком зростали сумніви в необхідності глибинної сцени. Ряд театральних режисерів висунули проблему знищення глибинної сцени, заперечуючи проти її властивостей, що принижують, затушовують акторську майстерність. В епоху Ренесансу сцена остаточно набула прямокутної форми. Єлизаветинська модель театру (в якому гралися п'єси Шекспіра) нагадувала давньогрецьку, тільки істотно трансформовану: відкритий прямокутний сценічний майданчик займав половину оркестри (на другій половині стояла частина глядачів, інша ж їх частина розташовувалася на ярусах галерей, що оточували акторів з трьох сторін) і ще використовувалися верхня сцена в глибині (свого роду аналог античної сцени), і була ще прихована від публіки нижня сцена. Така трьохступінчаста конструкція була відображенням вертикальної моделі світобудови (основна, майданчик — «земля», верхня — «небо», нижня — «пекло»), яка

несла в собі тогочасне ренесансне розуміння і втілювала шекспірівський образ: «весь світ — театр» [3].

Згодом за допомогою безлічі технічних удосконалень сцену стали пристосовувати для складних масових театральних дій.

Найбільш поширений тип видовищної споруди, що дісталася нам в спадок, — це палацовий багатоярусний театр з аристократичними ложами, зручними для демонстрації туалетів дозвільної публіки, що заповнила зал. Театральну будівлю такого типу отримало найбільше поширення після споруди паризької опери, теж театру палацового типу з максимальною для того часу механізацією.

Згодом гегемонія театального будівництва перейшла з рук французів до Німеччини. Німецькі архітектори протягом 35 років кінця минулого століття збудували більше двохсот театральних будівель не лише в Німеччині, але і в інших країнах. Одним з прикладів цього періоду театального будівництва, для якого характерна насиченість барочними формами, є Одеський національний академічний театр опери і балету. Такий театральний спадок, що дістався передвоєнній Європі.

Перед війною повністю припинилось нове театральне будівництво. Природно, що в умовах Радянського Союзу потрібна була ревізія старих форм театральної архітектури. Проте радянський архітектор, що зіткнувся з проблемою архітектури театральної будівлі, мав в своєму розпорядженні історичні дані розвитку античного класичного театру, італійського, західного театру, але не мав свого особистого досвіду. Ситуація посилювалася відсутністю спеціальної проектної організації, а звідси і постійних кадрових фахівців. Той незначний набутий досвід не був узагальнений, а такого поняття як «дизайн» взагалі не існувало.

В сучасній театральній будівлі не можна обійтися без ярусів. Їх розмір і кількість визначається, перш за все, відстанню від порталу сцени до найбільш віддаленого глядача. Розмір театру диктується його призначенням. Питання місткості видовищної споруди отримало в часи СРСР дещо хибний кут зору. Як наслідок гігантоманії — стали будувати театри на 3—4 тисячі місць, абсолютно без урахування спеціалізації, інколи навіть просто ігноруючи невідповідність проектної місткості і можливості заповнення глядачем.

В основному будувалися і проектувалися три типи театральних будівель. Перший тип — театр з гли-

бинною сценою італійського типу з технічними удосконаленнями. Другий тип — що передбачає всі види театрального мистецтва. Третій тип — експериментальний театр — театр Мейерхольда. Мейерхольд, Охлопков вводять акторів в зорову масу або оточують її дією. Архітектор повинен визнати реальність цієї концепції, на думку режисерів, що найбільш залучає глядача до вистави [7].

Не можна забувати також, що театр має бути живописний і святковий: архітектура та дизайн його — збагаченими скульптурою і живописом, зовнішня архітектура має бути велична, прикрашаючи міський ансамбль монументальністю форм, скульптурою і пропорційно проробленими деталями. Театральне будівництво вимагає організації, що забезпечується високоякісними будматеріалами і архітектурними деталями. Крім того, не можна не згадати відомий вислів: «театр починається з вішалки», адже перше, що ми бачимо — це не гра акторів, а театральний інтер'єр, який сприяє сприйняттю вистави.

Щоб краще зрозуміти особливості організації інтер'єрів театральних споруд, слід розглянути декілька найвідоміших вітчизняних та зарубіжних театрів. Мабуть, найвідомішим театром у світі є Ла Скала — легендарний оперний театр в Мілані. Побудований на місці церкви Санта-Марія делла Скала. Проект театру був створений архітектором Джузеппе Пьермаріні. З 1776 по 1778 рік проект будівлі старанно втілювався в життя і, врешті-решт, досяг свого апогею. Назва «Скала» отримана від покровительки — представниці роду правителів Верони по прізвищу Скал (Скалігер). Офіційно театр відкрився 3 серпня 1778 року постановкою опери Антоніо Сальєрі «Визнана Європа». Оперний театр Ла Скала є представником архітектури неокласичного стилю. Його інтер'єр — еталон простоти і елегантності. Будівля театру коштувала Мілану близько 1 мільйона тодішніх лір. Ці витрати між собою розподілили 90 аристократів. Прекрасна акустика театру приголомшує навіть найвитонченіших музичних критиків. Розташування місць дуже зручне, крім того, воно відповідає строгим вимогам оптики. Довжина будівлі складає 100 метрів, а ширина — 38 метрів. У середині знаходився портал для карет великих і почесних пань та їх кавалерів. Зал театру виконаний в білому, срібному і золотому тонах. У театрі проводилися всі заходи, від балів до кориди. Будова виконана у формі підкови і

складається з п'яти ярусів лож і галереї. Всього налічується 194 ложі. У кожній розміщується від восьми до десяти чоловік. Всі ложі зв'язані коридором. За ними розташовані кімнати для карткової гри і торгівлі напоями. Під час Другої світової війни будівля була зруйнована, але завдяки п. Секки знову відновлена до колишнього вигляду. Оперний театр Ла Скала пережив багато реставрацій, остання з яких була проведена в 2001 році [5].

Одним із найвідоміших українських театрів є Одеський національний академічний театр опери і балету — перший театр в Одесі за часом спорудження, значенню і популярності. Перша будівля була відкрита в 1810 і згоріла в 1873 році. Сучасна будівля побудована в 1887 році архітекторами Фельнером і Гельмером в стилі віденського бароко. Архітектура глядацького залу витримана в стилі пізнього французького рококо. Унікальність акустики підковоподібного залу сприяє донесенню навіть шепоту зі сцени в будь-який куточок залу. Повна реставрація будівлі театру була завершена в 2007 році.

Одеський оперний театр відомий перш за все своєю архітектурою, а за своїм плануванням і технічними даними не поступається кращим в Європі. Будівля театру свого часу вважалася одним з кращих в світі і залишається головною пам'яткою міста. У плані вона складається з підковоподібного глядацького залу з галереями, що охоплюють його, фойє і прямокутної сценічною частиною з підсобними приміщеннями. По поздовжній осі будівлі — двоох'ярусний з високим аттиком портал головного входу, по поперечній — трьохаркадні галереї бічних входів. Планування радіальне — від центру по радіусах у різні напрямки ведуть до виходу проходи. Сходи до театального виходу також мають яруси. Перекрита будівля системою металевих конструкцій, покриття цинкове. Покриття глядацького залу нагадує поверхню частини еліпсоїда, відсіченого плоскістю по горизонтальних і вертикальних осях симетрії. Воно увінчане круглим ліхтарем з куполом, завершеним невисоким шпилем.

Внутрішнє оздоблення театру святкове і нарядне. Архітектура глядацького залу, розрахованого на 1664 місця, витримана в стилі пізнього французького рококо. Він розкішно прикрашений різними ліпними орнаментами з тонкою позолотою. Плафон стелі прикрашають чотири картини художника Лефлера у вигляді медальйонів. На них зображені сцени з творів

Шекспіра: «Гамлет», «Сон в літню ніч», «Зимова казка» і «Як вам це сподобається». По центру стелі розташована велика кришталева люстра. У залі багато ліпних прикрас (з особливою витонченістю виконано ліплення в ярусах, бічних вестибюлях і уздовж сходів, що ведуть до лож), світильників, канделябрів і орнаментів бронзових інкрустацій меблів. Центральна завіса зроблена по ескізу відомого театального художника Олександра Головіна. У глядацькому залі глядачі розташовуються в партері, ложах бенуара, бельетажу, 1-го і 2-го ярусів і на галерії. Серед лож виділяється «царська» ложа, що знаходиться в центрі бельетажу прямо навпроти сцени. У першому ряду вона має 12 крісел.

Одним із найвідоміших театрів Києва є Національний академічний театр опери і балету України ім. Тараса Шевченка, будівництво якого було розпочате 1898 року під керівництвом відомого архітектора Віктора Шретера. Будівля театру була не лише гарною ззовні, але і зручною для глядачів і працівників театру. Сцена нового Київського оперного театру була найбільшою у порівнянні з іншими театрами навіть Росії. Ширина її досягала 34,4 м, висота 22,7 м, а глибина — 17,2 м. Приміщення театру обігрівалися за допомогою системи парового опалювання, працювала система кондиціонування повітря, сценічне устаткування відповідало останньому слову техніки. На той час Київський оперний театр приголомшував уяву. У партері, бельетажі і останніх чотирьох ярусах зали могли одночасно розміститися 1318 глядачів. В оформленні інтер'єрів переважали оксамит і бронза. Вишукані крісла, люстри і світильники були привезені з Австрії. Загальна площа приміщень театру складала 40210 м², а кубатура — майже 100000 м³. У 1930-х роках, відповідно до нових ідеологічних віянь, Київський оперний театр хотіли перебудувати і надати йому більш пролетарського вигляду. Але з якихось причин цей проект так і залишився не здійсненим. Перший капітальний ремонт в будівлі Національного академічного театру опери і балету України був проведений в 1984—1987 роках.

Проаналізувавши цих кілька театрів, можна зробити висновок, що інтер'єр та архітектура будь-якої театральної споруди завжди відрізнялися вишуканістю, розкішним та яскравим убранством. Сучасні театральні споруди також вражають своєю грандіозністю, але їх зовнішня та внутрішня форма більш нагадує фантастичні, космічні об'єкти, що вражають сучасну людину так само, як вражали тогочасні те-

атри жителів Стародавньої Греції, Риму та інших високорозвинутих країн [4].

Сучасний театр включає практично всі види мистецтва (живопис, графіку, скульптуру, цифрові технології і т. д.). Сьогодні сучасний театральний об'єкт — це варіативний, поліфункціональний, технологічно обладнаний комплекс або центр, розрахований на проведення різного роду заходів і видів театральних мистецтв. До типології сьогоденних актуальних театральних об'єктів відносяться:

1. *Інтерактивний музей, що театралізується*, — комбінований центр з виставковими і театральними просторами. Присутні приміщення для навчання і здобуття інформації. Спрямованість на різні категорії людей. Оснащення сучасними медіа технологіями.

2. *Концертний зал* (одножанровий, багатожанровий) — місце для проведення естрадних і театральних вистав.

3. *Оперний комплекс* — багатозальна споруда з пріоритетним жанром оперних постановок і можливістю паралельно організовувати додаткові види театральних дій в інших залах комплексу.

4. *Театрально-демонстраційний комплекс* — володіє можливостями поєднання різних функціональних зон з їх функціонуванням в різних режимах. Такий підхід пов'язаний з трансформаціями внутрішніх просторів комплексу для переходу з одного режиму в інший, тому режими закладаються на стадії проектування.

5. *Театральний комплекс* — поєднання театральних і функціональних зон, що включає інші типи просторів. Наприклад — концертний зал, концертний хол і театральний зал.

6. *Віртуальний театр* — театр як віртуально створений світ в стінах театральної споруди. Основною властивістю віртуального театру є інтерактивність. Важливо відзначити, що театральна постановка зберігає свою структуру: глядачі із залу спостерігають за дією, що має літературну основу.

7. *Театральний центр* — поєднання різних театральних і інших функціональних зон. Наприклад, поєднання учбового закладу і театального комплексу. Або театр, поєднаний з торговельними, культурними і розважальними функціями.

Особливості організації сучасних театральних центрів дають змогу поєднувати різні типи сучасних театральних просторів. У складі, наприклад, можуть бути

криволінійні коридори з відгалуженнями до виставкових просторів, магазинів і музичних майданчиків, як це зроблено в інтерактивному музеї «ЕМР» архітектора Френка Гері. Або Великий національний театр в Пекіні архітектора Поля Андре, що поєднує під одним куполом три крупні зали: оперний, театральний і концертний. Сучасний театральний центр може бути динамічною адаптивною структурою, міняючи просторовий об'єм завдяки рухливим гідравлічним механізмам. Трансформації можуть носити характер зміни сценічної коробки і самого залу, наприклад як в театрі «Mercury», побудованого Московською майстернею «Меганом». А можуть перебудовуватися повністю, залежно від характеру заходу, як, наприклад, у драматичному театрі Уайлі, побудованого за проектом Рема Кулхаса [6, с. 91—100].

Використання цифрових технологій і інтерактивних властивостей, вживаних в нелінійній архітектурі, сприяє особливому сприйняттю різних видів і жанрів театального мистецтва. Так, наприклад, голографічні і проєкційні технології дають змогу створити видимість тривимірного об'єкта, що реально не існує в просторі. Як, приклад, можна привести реалізований театр для медитації «Агога» голландської групи UN studio, заповнений зсередини цифровими і механічними інтерактивними пристроями.

Отже, підводячи підсумки з дослідження особливостей організації інтер'єрів театральних споруд, слід зазначити, що театри, побудовані протягом усієї історії людства, — це не тільки зразки величній архітектури та вишуканого дизайну, але й осередки духовності, культури нації. Кожен театр має свою неповторну історію та енергетику. Інтер'єри та архітектура споруди має велике значення, адже залежно від просторового, кольорового рішення, освітлення, розміщення сцени та глядацьких місць можна створити неповторну атмосферу, яка надихатиме не тільки акторів, музикантів, але й відвідувачів. З часів зародження театального мистецтва люди, приходячи на виставу, прагнули наблизитись до прекрасного, божественного. І хоча за всі тисячоліття наш світ, суспільство знало великих змін, змінилися цінності, вірування та спосіб життя, але театр так і залишився осередком культури. Нехай то возведений в епоху королів театр, пишно оздоблений позолотою, мармуром та розкішними тканинами, чи то найсучасніший грандіозний театральний комплекс, що вражає своїми фантастични-

ми формами — в обох випадках театр має бути взірцем художніх, естетичних смаків суспільства.

В результаті досліджень були виявлені такі особливості:

1. Особливості архітектурно-художнього рішення.
2. Вплив кольорового вирішення інтер'єру на загальне формування театральних споруд.
3. Вимоги до конструкцій приміщень, залежно від кількості глядачів.
4. Вплив дизайнерського рішення театральних споруд на відвідувачів.
5. Поліфункціональність сучасних театральних комплексів.

1. Бітаєв В. Методичні засади експертизи культурних цінностей / В. Бітаєв, С. Шман, В. Шульвіна. — К., 2009. — 160 с. — (Навч. посібник).
2. Головня В.В. Античний театр. История зарубежного театра. Театр Западной Европы / В.В. Головня. — М.: Логос, 2000. — 274 с.
3. Головня В.В. История античного театра / В.В. Головня; 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Мысль, 2002. — 241 с.
4. Ильина Т.В. История искусства. Западноевропейское искусство (учеб.) / Т.В. Ильина. — М.: Высшая Школа, 2005. — 368 с.
5. Полевой В.М. Искусство Греции / В.М. Полевой. — М.: Театральная энциклопедия, 2000. — 280 с.
6. Радченко А. Проблемы збереження архітектурного оздоблення / А. Радченко // Мистецтвознавство: зб. наук. пр. — Ч. 2. — Львів: СКІМ, 2007.
7. Шукурова А.Н. Архитектура Запада и мир искусства XX века / А.Н. Шукурова. — М.: Стройиздат, 1990. — 286 с.

Roman Havryluk

ON PECULIARITIES IN ORGANIZATION OF INTERIORS FOR THEATRICAL BUILDINGS

In the article have been considered some peculiarities in organization of interiors for theatrical buildings, their stylistic design and roles in society's cultural life and urban general visage.

Keywords: interiors of theatrical building, styles of interiors, theater, stage.

Роман Гаврилук

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ИНТЕРЬЕРОВ ТЕАТРАЛЬНЫХ СООРУЖЕНИЙ

В статье исследуются особенности организации интерьеров театральных сооружений, их стили и роль в культурной жизни общества и общем «лице» города.

Ключевые слова: интерьеры театральных сооружений, стили интерьеров, театр, сцена.